

การเปรียบเทียบองค์ประกอบ แนวคิดตามศาสตร์การแพทย์แผนไทย และหลักฐานทางเภสัชวิทยาของยา หอมเทพจิตรและยาหอมนวโกฐ

Comparison of the Constituents, Thai Traditional Medicine Concepts, and Pharmacological Evidence of Ya-Hom Theppachit and Ya-Hom Navakot

(Received: September 21, 2026; Revised: September 23, 2026 ; Accepted: September 25, 2026)

ระพีพร ชนะภักดี¹ พัทธ์ชัย ศรีสน¹

Rapeebhorn Chanapuk¹ Pitak Srison¹

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจโดยการทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบ (Systematic Review) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบองค์ประกอบ แนวคิดตามศาสตร์การแพทย์แผนไทย และหลักฐานทางเภสัชวิทยาของยาหอมเทพจิตรและยาหอมนวโกฐ โดยการจัดหมวดหมู่เพื่อวิเคราะห์และเปรียบเทียบตำรับยาหอม โดยเทียบเคียงรสยาหลัก เครื่องยาหลัก สรรพคุณ กลไกทางการแพทย์แผนไทยและกลไกทางเภสัชวิทยาของตำรับยาหอมเทพจิตรและยาหอมนวโกฐ

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่ายาหอมเทพจิตรมีองค์ประกอบเด่นเป็นกลุ่มดอกไม้และสมุนไพรที่มีกลิ่นหอม ขณะที่ยาหอมนวโกฐมีองค์ประกอบเด่นเป็นกลุ่มโกฐ เทียน และสมุนไพรสเผ็ดร้อน ทั้งสองตำรับมีศักยภาพเกี่ยวข้องกับการปรับการทำงานของระบบประสาทอัตโนมัติ การควบคุมการเต้นของหลอดเลือด การต้านอนุมูลอิสระ และการลดการอักเสบ โดยมีหลักฐานทางคลินิกบางส่วนสนับสนุนผลของยาหอมเทพจิตรต่อความดันโลหิตและการนอนหลับ ผลดังกล่าวสามารถเชื่อมโยงเชิงกลไกกับอาการวิงเวียน หน้ามืด ใจสั่น และคลื่นเหียนตามข้อบ่งใช้ของตำรับได้ อย่างไรก็ตาม หลักฐานส่วนใหญ่ยังมาจากการศึกษาสมุนไพรเดี่ยวหรือการศึกษาในระดับก่อนคลินิก ยาหอมเทพจิตรและยาหอมนวโกฐมีความสอดคล้องในระดับหนึ่งระหว่างสรรพคุณตามศาสตร์การแพทย์แผนไทยกับกลไกทางเภสัชวิทยาสมัยใหม่ โดยเฉพาะด้านระบบประสาทและระบบไหลเวียนเลือด อย่างไรก็ตาม ควรมีการศึกษาตำรับโดยตรงและการทดลองทางคลินิกที่มีคุณภาพเพื่อยืนยันประสิทธิผล กลไกและความปลอดภัยของตำรับอย่างเป็นระบบ

คำสำคัญ: ยาหอมเทพจิตร, ยาหอมนวโกฐ, ระบบประสาท, ระบบไหลเวียนเลือด

Abstract

This survey research was systematic review aimed at studying and analyzing comparative data on the components, concepts according to Thai traditional medicine, and pharmacological evidence of Ya Hom Thep Chit and Ya Hom Navakoth herbal remedies. The research categorizes and analyzes these herbal formulas, comparing their primary tastes, main ingredients, medicinal properties, and the mechanisms of action according to Thai traditional medicine and the pharmacological mechanisms of Ya Hom Thep Chit and Ya Hom Navakoth.

The findings were then analyzed to identify possible relationships between traditional therapeutic uses and scientifically reported physiological and pharmacological mechanisms. The review found that Ya-Hom Theppachit mainly contains aromatic flowers and fragrant medicinal plants, whereas Ya-Hom Navakot mainly contains Kot, Thian, and pungent herbs. Both formulations may affect the autonomic nervous system, vascular tone, oxidative stress, and inflammation. Some clinical evidence also supports the potential effects of Ya-Hom Theppachit on blood pressure and sleep. These findings may help explain its traditional use for dizziness, light-headedness, and palpitations. However, most available evidence is based on individual herbs or preclinical studies rather than direct studies of the complete formulations. In conclusion, Ya-Hom

¹ สาขาวิชาการแพทย์แผนไทย วิทยาลัยมวยไทยศึกษาและการแพทย์แผนไทย มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง

Theppachit and Ya-Hom Navakot show some consistency between traditional Thai therapeutic concepts and modern pharmacological mechanisms, particularly in relation to the nervous and circulatory systems. Further clinical and experimental studies of the complete formulations are needed to confirm their effectiveness, mechanisms of action, and safety.

Keywords: Ya-Hom Theppachit, Ya-Hom Navakot, Thai traditional medicine, nervous system, circulatory system

บทนำ

การแพทย์แผนไทยเป็นระบบองค์ความรู้ด้านสุขภาพที่พัฒนาจากการสังเกตธรรมชาติ ประสพการณ์การดูแลผู้ป่วย และการสั่งสมภูมิปัญญามาอย่างต่อเนื่อง โดยมีแนวคิดสำคัญในการรักษาความสมดุลของธาตุทั้ง 4 ได้แก่ ดิน น้ำ ลม และไฟ โดยเฉพาะธาตุลม ซึ่งมีความสัมพันธ์กับการเคลื่อนไหว การไหลเวียน และการทำงานของระบบต่าง ๆ ในร่างกาย อาการที่เกี่ยวข้องกับความผิดปกติของลม เช่น วิงเวียนศีรษะ หน้ามืด ใจสั่น อ่อนเพลีย คลื่นไส้ และอาการคล้ายจะเป็นลม จึงเป็นกลุ่มอาการที่มีการใช้ตำรับยาหอมในการแพทย์แผนไทยมาเป็นเวลานาน ยาหอมจึงมิได้มีความหมายเฉพาะการบำรุงหรือกระตุ้นการทำงานของหัวใจตามแนวคิดทางการแพทย์แผนไทย แต่มีแนวคิดในการปรับสมดุลของลมและการไหลเวียนของเลือด ซึ่งสัมพันธ์กับการทำงานของหัวใจ สมอง และระบบประสาท^{1,2}

ยาหอมเป็นตำรับยาสมุนไพรที่มีองค์ประกอบของพืชสมุนไพรจำนวนมาก โดยตำรับแต่ละชนิดมีองค์ประกอบและสัดส่วนแตกต่างกันตามหลักการแพทย์แผนไทย ยาหอมที่ได้รับการบรรจุในบัญชียาหลักแห่งชาติด้านสมุนไพร ได้แก่ ยาหอมเทพจิตร ยาหอมนวโกฐ ยาหอมทิฟโอสถ ยาหอมอินทจักร์ และตำรับอื่นที่กำหนดตามบัญชี โดยมีการใช้เพื่อบรรเทาอาการทางระบบไหลเวียนโลหิต เช่น วิงเวียนศีรษะ หน้ามืด ตาลาย ใจสั่น คลื่นไส้ และอาการคล้ายจะเป็นลม² ทั้งนี้ ยาหอมเทพจิตรและยาหอมนวโกฐมีความน่าสนใจเป็นพิเศษ เนื่องจากเป็นตำรับที่มีการใช้มาอย่างต่อเนื่องยาวนานและมีองค์ประกอบของสมุนไพรหลากหลายกลุ่ม ทั้งพิกัดเกสร พิกัด

เถียน และพิกัดโกฐ ซึ่งอาจก่อให้เกิดฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาหลายเป้าหมายพร้อมกัน อันเป็นลักษณะสำคัญของตำรับยาสมุนไพรหลายองค์ประกอบ

ทางเภสัชวิทยา กลไกของยาหอมอาจอธิบายได้ผ่านการออกฤทธิ์ของสารพฤกษเคมีจากสมุนไพรหลายชนิดที่มีผลต่อระบบประสาท ระบบหัวใจและหลอดเลือด และการควบคุมการไหลเวียนเลือด งานทบทวนอย่างเป็นระบบของ Chootip et al.³ พบหลักฐานจากการศึกษาในหลอดทดลอง สัตว์ทดลอง และในมนุษย์ว่า ยาหอมสามารถมีผลต่อระบบหัวใจและหลอดเลือดหลายรูปแบบ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงความดันโลหิต การคลายตัวของหลอดเลือด และการเพิ่มการไหลเวียนเลือดในสมอง นอกจากนี้ยังพบหลักฐานเกี่ยวกับฤทธิ์ต่อระบบประสาทส่วนกลางและระบบทางเดินอาหาร อย่างไรก็ตาม งานวิจัยในอดีตส่วนใหญ่เป็นการศึกษาในระดับพรีคลินิก และยังมีข้อจำกัดด้านข้อมูลเชิงกลไก เภสัชจลนศาสตร์ และหลักฐานทางคลินิกที่สามารถอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบของตำรับกับผลทางเภสัชวิทยาได้อย่างชัดเจน

ยาหอมนวโกฐ มีหลักฐานทางเภสัชวิทยาที่สนับสนุนการใช้ตามองค์ความรู้ดั้งเดิมค่อนข้างชัดเจน โดยการศึกษาทดลองในสัตว์พบว่าสารสกัดยาหอมนวโกฐสามารถเพิ่มความดันโลหิตและมีผลต่อการหดตัวของหลอดเลือด ซึ่งสัมพันธ์กับการเพิ่มระดับ noradrenaline ในพลาสมา นอกจากนี้ยังพบว่ายาหอมนวโกฐสามารถลดภาวะความดันโลหิตต่ำจากการเปลี่ยนท่าในสัตว์ทดลองได้ ผลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นไปได้ที่ตำรับยาจะมีผลต่อระบบประสาทอัตโนมัติและการควบคุมการตีตัวของหลอดเลือด ซึ่งเป็นกลไกสำคัญของ

การรักษาอาการหน้ามืดและคล้ายจะเป็นลมตามข้อบ่งชี้ของตำรับ⁴ นอกจากผลต่อระบบไหลเวียนเลือดแล้ว ยาหอมนวโกฐยังมีหลักฐานเกี่ยวกับผลต่อระบบประสาทส่วนกลาง โดยมีรายงานว่าสารสกัดสามารถลดกิจกรรมการเคลื่อนไหวของสัตว์ทดลอง และเพิ่มระยะเวลาการออกฤทธิ์ของ pentobarbital ซึ่งบ่งชี้ถึงความเป็นไปได้ของฤทธิ์กดหรือปรับการทำงานของระบบประสาทส่วนกลาง ข้อมูลดังกล่าวมีความสอดคล้องในระดับหนึ่งกับการใช้ตามศาสตร์การแพทย์แผนไทยในการบรรเทาอาการวิงเวียนและความผิดปกติที่สัมพันธ์กับลม อย่างไรก็ตาม การเชื่อมโยงผลการทดลองดังกล่าวกับกลไกทางคลินิกในมนุษย์ยังจำเป็นต้องอาศัยการศึกษาเพิ่มเติม โดยเฉพาะการศึกษาในระดับสาระสำคัญและตัวรับเป้าหมายทางเภสัชวิทยา

ยาหอมเทพจิตร เป็นตำรับที่มีองค์ประกอบของสมุนไพรจำนวนมาก โดยมีดอกมะลิเป็นองค์ประกอบหลักร่วมกับสมุนไพรในกลุ่มพิกัดเกสร พิกัดเทียน และพิกัดโกฐ ตลอดจนสมุนไพรที่มีน้ำมันหอมระเหย เช่น เปลือกส้ม อบเชย กานพลู การบูร และพิมเสน องค์ประกอบที่หลากหลายดังกล่าวสะท้อนแนวคิดการใช้สมุนไพรหลายชนิดร่วมกันเพื่อปรับสมดุลของธาตุและลมตามศาสตร์การแพทย์แผนไทย งานวิจัยล่าสุดพบว่าสารสกัดยาหอมเทพจิตร โดยเฉพาะสารสกัดเอทานอล มีความสามารถในการต้านอนุมูลอิสระจากการทดสอบ DPPH, ABTS และ FRAP ซึ่งชี้ให้เห็นถึงศักยภาพในการลดภาวะ oxidative stress ของตำรับ แม้ผลดังกล่าวยังไม่สามารถสรุปได้โดยตรงถึงประสิทธิผลทางคลินิกต่อระบบประสาทหรือระบบหัวใจและหลอดเลือดก็ตาม⁵

ในด้านระบบไหลเวียนเลือด หลักฐานทางวิทยาศาสตร์ของยาหอมโดยรวมสนับสนุนแนวคิดที่ว่าตำรับสามารถมีผลต่อการตั้งตัวของหลอดเลือดและ cerebral circulation ได้ การศึกษาก่อนหน้านี้พบว่าสารสกัดยาหอมบางตำรับสามารถเพิ่มการไหลเวียนเลือดบริเวณสมองผ่านการขยายตัวของ

หลอดเลือดแดงขนาดเล็ก โดยการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวไม่ได้เกิดจากการเพิ่มความดันเลือดเพียงอย่างเดียว แต่มีความเป็นไปได้ว่าเกิดจากผลโดยตรงต่อหลอดเลือดสมอง⁶ กลไกดังกล่าวมีความน่าสนใจอย่างยิ่งเมื่อพิจารณาร่วมกับแนวคิดเกี่ยวกับลม ในทางการแพทย์แผนไทย ซึ่งเชื่อมโยงกับการเคลื่อนไหวและการไหลเวียนภายในร่างกาย จึงอาจเป็นตัวอย่างของการอธิบายปรากฏการณ์ทางการแพทย์แผนไทยด้วยข้อมูลทางสรีรวิทยาและเภสัชวิทยา

การอธิบายตำรับยาหอมด้วยกลไกทางเภสัชวิทยาไม่ควรเป็นการแทนที่แนวคิดของการแพทย์แผนไทยด้วยเพียงด้านเดียว แต่ควรเป็นการวิเคราะห์แบบบูรณาการที่เริ่มต้นจากการใช้จริงและองค์ความรู้ดั้งเดิม แล้วนำมาศึกษาความสัมพันธ์กับกลไกทางชีวภาพที่สามารถตรวจสอบได้ แนวทางดังกล่าวมีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับตำรับยาหลายองค์ประกอบ เนื่องจากฤทธิ์ของตำรับอาจเกิดจากการทำงานร่วมกันของสารหลายกลุ่ม ทั้งสารที่มีผลต่อระบบประสาทอัตโนมัติ การควบคุมหลอดเลือด การต้านอนุมูลอิสระ และการปรับการอักเสบ มากกว่าการออกฤทธิ์ผ่านเป้าหมายทางเภสัชวิทยาเพียงหนึ่งตำแหน่ง ทั้งนี้ การทบทวนวรรณกรรมล่าสุดเกี่ยวกับยาหอมไทยยังสนับสนุนว่าตำรับยาหอมมีแนวโน้มเกี่ยวข้องกับทั้งระบบประสาทส่วนกลางและระบบหลอดเลือดและหัวใจ แต่ยังคงจำเป็นต้องมีการศึกษาเพิ่มเติมเพื่อเชื่อมโยงกลไกทางเภสัชวิทยากับข้อบ่งชี้ตามการแพทย์แผนไทยอย่างเป็นระบบ⁷

ดังนั้น การวิเคราะห์กลไกทางเภสัชวิทยาของยาหอมเทพจิตรและยาหอมนวโกฐ โดยพิจารณาร่วมกับแนวคิดเรื่องลม การไหลเวียนเลือด และการทำงานของหัวใจและระบบประสาทตามศาสตร์การแพทย์แผนไทย จึงมีความสำคัญทั้งในด้านการสร้างความเข้าใจเชิงวิทยาศาสตร์และการพัฒนาองค์ความรู้การแพทย์แผนไทยให้มีหลักฐานรองรับมากขึ้น การศึกษานี้จึงมุ่งรวบรวมและ

วิเคราะห์หลักฐานทางเภสัชวิทยาของตำรับยาหอมเทพจิตรและยาหอมนวโกฐ โดยเฉพาะผลต่อระบบประสาทและระบบไหลเวียนเลือด พร้อมทั้งพิจารณาความสอดคล้องระหว่างกลไกที่ค้นพบจากการศึกษาทางวิทยาศาสตร์กับแนวคิดและข้อบ่งใช้ตามศาสตร์การแพทย์แผนไทย เพื่อเสนอกรอบการอธิบายเชิงบูรณาการที่สามารถนำไปใช้เป็นพื้นฐานสำหรับการศึกษาวิจัยเชิงกลไก การวิจัยทางคลินิก และการพัฒนาการใช้ตำรับยาหอมอย่างเหมาะสมและมีหลักฐานเชิงประจักษ์ต่อไป

วัตถุประสงค์การศึกษา

เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบองค์ประกอบ แนวคิดตามศาสตร์การแพทย์แผนไทย และหลักฐานทางเภสัชวิทยาของยาหอมเทพจิตรและยาหอมนวโกฐ

วิธีการศึกษา

1. วิธีการสืบค้นข้อมูล

รูปแบบการวิจัย

เป็นการวิจัยเชิงสำรวจโดยการทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบ (Systematic Review) รวบรวม วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูล โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกดังนี้

1.1 ข้อมูลตำรับยาหอมเทพจิตรและยาหอมนวโกฐ จากประกาศคณะกรรมการการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ เรื่อง บัญชียาหลักแห่งชาติด้านสมุนไพร พ.ศ. 2566 (2) และตำราการแพทย์แผนโบราณทั่วไป สาขาเวชกรรม

1.2 การสืบค้นข้อมูลองค์ประกอบพฤกษเคมีและฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาของตำรับยาหอมเทพจิตรและตำรับยาหอมนวโกฐที่มีการตีพิมพ์เผยแพร่โดยฐานข้อมูลที่ใช้ในการสืบค้น (Databases) ได้แก่ PubMed / MEDLINE ฐานข้อมูลสากลด้านวิทยาศาสตร์สุขภาพ, Scopus ฐานข้อมูลสากลครอบคลุมสหวิทยาการและวิทยาศาสตร์การแพทย์ คำค้นที่ใช้ในการสืบค้น ได้แก่ ภาษาไทย ("ยาหอมเทพจิตร" OR "ยาหอมนวโกฐ" OR "ตำรับยาหอม")

และ ("ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา" OR "พฤกษเคมี" OR "น้ำมันหอมระเหย" OR "ระบบไหลเวียนโลหิต" OR "ระบบประสาท") ภาษาอังกฤษ ("Yahom Thepchit" OR "YA HOM TEP PRA CHIT" OR "Yahom Navakot" OR "Thai traditional aromatic formula") AND ("Pharmacological activity" OR "Phytochemistry" OR "Cardiovascular effect" OR "Neuroprotective")

2. การตรวจสอบข้อมูล

2.1 ตรวจสอบชื่อวิทยาศาสตร์ของสมุนไพรจากฐานข้อมูลตำรามาตรฐานสมุนไพรไทย (Thai Herbal Pharmacopoeia, THP)

2.2 ตรวจสอบรสรยาและสรรพคุณ จากตามหนังสือตำราเภสัชกรรมไทยทั่วไป กองประกอบโรคศิลปะกระทรวงสาธารณสุข และตำราการแพทย์แผนโบราณทั่วไป สาขาเภสัชกรรม

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

โดยการจัดหมวดหมู่เพื่อวิเคราะห์และเปรียบเทียบตำรับยาหอม โดยเทียบเคียงรสรยาหลัก เครื่องยาหลัก สรรพคุณกลไกทางการแพทย์แผนไทยและกลไกทางเภสัชวิทยาของตำรับยาหอมเทพจิตรและยาหอมนวโกฐ

จริยธรรมงานวิจัย

ผู้วิจัยได้ทำการพิทักษ์สิทธิของกลุ่มตัวอย่างตาม Belmont Report โดยการแนะนำตัว ชี้แจงในการเข้าร่วมวิจัยให้กลุ่มตัวอย่างได้รับทราบถึงวัตถุประสงค์และขั้นตอนการวิจัย พร้อมทั้งลงนามยินยอมและให้ความร่วมมือในการรวบรวมข้อมูล ชี้แจงสิทธิที่กลุ่มตัวอย่างสามารถเข้าร่วมการวิจัยหรือสามารถปฏิเสธที่จะไม่เข้าร่วมการวิจัยในครั้งนี้ได้ โดยไม่มีผลต่อการให้บริการใดๆ ที่จะได้รับสำหรับข้อมูลที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้จะไม่มีการเปิดเผยให้เกิดความเสียหายแก่กลุ่มตัวอย่าง การนำเสนอผลการวิจัยเป็นแบบภาพรวมและใช้ประโยชน์ในการศึกษาเท่านั้น

ผลการศึกษา

จากการรวบรวมข้อมูลและเปรียบเทียบตัวยาจากตำรับยาหอมเทพจิตรและยาหอมนวโกฐพบว่ามีส่วนประกอบที่เหมือนกัน 36 ชนิด ได้แก่ เกสรทั้ง 5 กลุ่มโกฐ กลุ่มเทียน และอื่นๆ ยาหอมเทพจิตรและยาหอมนวโกฐมีองค์ประกอบของสมุนไพรที่แตกต่างกันอย่างชัดเจน โดยยาหอมเทพจิตรประกอบด้วยสมุนไพร 13 รายการ เด่นในกลุ่มดอกไม้และผิวผลไม้ตระกูล Citrus ซึ่งส่วนใหญ่มีรส หอม เย็น และเปรี้ยวขม และมีสรรพคุณเด่นในการบำรุงหัวใจ แก้ลม วิงเวียน และช่วยให้จิตใจชุ่มชื้น ขณะที่ยาหอมนวโกฐประกอบด้วยสมุนไพร 20 รายการ มีสมุนไพร รสเผ็ดร้อนและหอม เป็นส่วนใหญ่ โดยมีสรรพคุณเด่นในการแก้ลม ขับลม บำรุงธาตุ และบรรเทาอาการท้องอืดท้องเฟ้อ นอกจากนี้ยาหอมนวโกฐยังมีสมุนไพรรสขมและฝาดหลายชนิดที่มีสรรพคุณแก้ไข้และแก้เสมหะ จึงสะท้อนให้เห็นว่า ยาหอมเทพจิตรมีลักษณะเด่นด้านการบำรุงหัวใจและบรรเทาอาการที่เกี่ยวข้องกับระบบประสาทและการไหลเวียน ขณะที่ยาหอมนวโกฐมีลักษณะเด่นด้านการปรับสมดุลลมและธาตุ

ตามประกาศของคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ เรื่อง บัญชียาหลักแห่งชาติด้านสมุนไพร พ.ศ. 2566 ได้ระบุ สรรพคุณและข้อบ่งใช้ของยาหอมเทพจิตร คือ แก้ลมกองละเอียด ได้แก่ อาการหน้ามืด ตาลาย สวิงสวาย (อาการที่รู้สึกใจหวิว วิงเวียน คลื่นไส้ ตาพร่าจะเป็นลม) ใจสั่น และบำรุงดวงจิตให้ชุ่มชื้น ส่วนสรรพคุณและข้อบ่งใช้ของยาหอมนวโกฐ คือ แก้ลมวิงเวียน คลื่นเหียน อาเจียน (ลมจุกแน่นในอก) ในผู้สูงอายุ แก้ลมปลายไข้ (หลังจากฟื้นไข้แล้วยังมีอาการ เช่น คลื่นเหียน วิงเวียน เบื่ออาหาร ท้องอืด และอ่อนเพลีย) หากวิเคราะห์ตามหลักโครงสร้างตำรับยาจะพบว่า ยาหอมเทพจิตรมีส่วนของดอกมะลิ 183 กรัมจากสูตรตำรับ 366 กรัม ซึ่งเป็นร้อยละ 50 ของสูตรตำรับ ดอกมะลิ รสหอมเย็น มีสรรพคุณบำรุงดวงจิตให้ชุ่มชื้น แก้ลม วิงเวียน หน้ามืด ตาลาย บำรุงหัวใจ จึงทำให้ยาหอมเทพจิตรมีรสประสานรสสุขุมหอมเย็น เหมาะสมกับการบรรเทา

อาการวิงเวียน หน้ามืด ส่วนยาหอมนวโกฐ เป็นตำรับยาที่มีสัดส่วนในสูตรตำรับที่ใกล้เคียงกัน แต่มีส่วนประกอบที่เป็นยารสร้อนอยู่มาก อีกทั้งยังมีกลุ่มยาแก้ไข้ จึงทำให้รสประสานของยาหอมนวโกฐคือรสสุขุม จึงเหมาะกับการบรรเทาอาการคลื่นเหียนอาเจียน และลมปลายไข้ เพื่อการกระจายเลือดลมในร่างกาย

ฤทธิ์เภสัชวิทยาของสมุนไพรในตำรับยาหอมเทพจิตรและยาหอมนวโกฐต่อระบบประสาทและระบบไหลเวียนเลือด

จากการทบทวนหลักฐานทางวิชาการของสมุนไพรที่เป็นองค์ประกอบของตำรับยาหอมเทพจิตรและ ยาหอมนวโกฐ สามารถจำแนกสมุนไพรที่มีรายงานฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาที่เกี่ยวข้องกับทั้งระบบประสาทและระบบไหลเวียนเลือดได้อย่างน้อย 9 ชนิด ได้แก่ ดอกมะลิ เกสรบัวหลวง แก่นจันทน์ขาว อบเชย การบูร เหง้าชิงแห้ง หัวแห้วหมู รากชะเอมเทศ และลูกจันทน์/ดอกจันทน์ ดังตารางที่ 1 โดยพบฤทธิ์สำคัญ ได้แก่ neuroprotective, cardioprotective, antioxidant และ anti-inflammatory รวมถึงการปรับระบบประสาทอัตโนมัติ การขยายหลอดเลือด และการควบคุมความดันโลหิต ซึ่งมีความเป็นไปได้ของการใช้ยาหอมเพื่อบรรเทาอาการวิงเวียน หน้ามืด ใจสั่น และความผิดปกติของลมตามศาสตร์การแพทย์แผนไทย

จากตารางที่ 2 พบว่า ยาหอมเทพจิตรและยาหอมนวโกฐมีองค์ประกอบและแนวทางการออกฤทธิ์ที่แตกต่างกัน แต่มีความสอดคล้องกันในการส่งเสริมการทำงานของระบบประสาทและระบบไหลเวียนเลือด โดยยาหอมเทพจิตรเน้นกลุ่มดอกไม้และสมุนไพรที่มีกลิ่นหอม มีแนวโน้มเกี่ยวข้องกับการผ่อนคลาย การปรับระบบประสาทอัตโนมัติ การต้านอนุมูลอิสระ และการควบคุมการตีตัวของหลอดเลือดขณะที่ยาหอมนวโกฐเน้นกลุ่มโกฐเทียน และสมุนไพรรสเผ็ดร้อน ซึ่งสัมพันธ์กับการขับลม การปรับการทำงานของระบบประสาทอัตโนมัติ การควบคุมการไหลเวียนเลือด และการ

ลดการอักเสบ ดังนั้น กลไกทางเภสัชวิทยาต่างกล่าว
จึงอาจเป็นพื้นฐานหนึ่งที่จะช่วยอธิบายความ
สอดคล้องระหว่างสรรพคุณของตำรับตามศาสตร์
การแพทย์แผนไทยกับหลักฐานทางเภสัชวิทยา
อย่างไรก็ตาม หลักฐานส่วนใหญ่ยังเป็นการศึกษา
ในระดับสารสกัดและสัตว์ทดลอง จึงควรมี
การศึกษาในมนุษย์เพิ่มเติมเพื่อยืนยันประสิทธิผล
ของตำรับโดยตรง

สรุปและอภิปรายผล

ผลการวิเคราะห์พบว่า ยาหอมเทพจิตรและ
ยาหอมนวโกฐมีความสอดคล้องระหว่างแนวคิด
ตามศาสตร์การแพทย์แผนไทยกับกลไกทางเภสัช
วิทยาในหลายประเด็น โดยเฉพาะการเกี่ยวข้องกับ
ระบบประสาท ระบบหัวใจและหลอดเลือด การ
ควบคุมการตีตัวของหลอดเลือดและการลดภาวะ
oxidative stress ทั้งนี้ ยาหอมเป็นตำรับยาที่
ประกอบด้วยสมุนไพรหลายชนิด จึงมีความเป็นไปได้ว่าฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาเกิดจากการเสริมฤทธิ์ของ
สารหลายกลุ่มมากกว่าการออกฤทธิ์ของสารสำคัญ
เพียงชนิดเดียว ซึ่งสอดคล้องกับรายงานการ
ทบทวนอย่างเป็นระบบที่พบว่า ยาหอมมีหลักฐาน
เกี่ยวข้องกับฤทธิ์ต่อระบบหัวใจและหลอดเลือด
ได้แก่ การคลายตัวของหลอดเลือด การ
เปลี่ยนแปลงความดันโลหิต และการเพิ่มการ
ไหลเวียนเลือดในสมอง อย่างไรก็ตาม หลักฐาน
ส่วนใหญ่ยังมาจากการศึกษาในหลอดทดลองและ
สัตว์ทดลอง ขณะที่หลักฐานทางคลินิกยังมีจำกัด³
สำหรับ ยาหอมเทพจิตร ซึ่งประกอบด้วยกลุ่ม
ดอกไม้มะลิและสมุนไพรที่มีกลิ่นหอม เช่น มะลิ อบเชย
และการบูร ผลทางเภสัชวิทยาที่พบสามารถอธิบาย
ได้ในลักษณะของการปรับสมดุลของระบบประสาท
อัตโนมัติและระบบหัวใจและหลอดเลือด
โดยเฉพาะการลดภาวะ sympathetic
overactivity การส่งเสริมภาวะผ่อนคลาย และการ
ปรับการตีตัวของหลอดเลือด แนวคิดดังกล่าว
มีความสอดคล้องกับการใช้ยาหอมตามศาสตร์
การแพทย์แผนไทยเพื่อบรรเทาอาการวิงเวียน หน้า

มืด ใจสั่น และอาการผิดปกติที่สัมพันธ์กับลมใน
ศาสตร์การแพทย์แผนไทย

หลักฐานทางคลินิก ได้แก่ การศึกษาของ
Tapcompill et al.⁸ ซึ่งประเมินการใช้ยาหอมเทพ
จิตร ร่วมกับการรักษามาตรฐานในผู้ป่วยโรคความ
ดันโลหิตสูง พบว่าค่าความดันโลหิตตัวบนหลังการ
รักษาระหว่างกลุ่มมีความแตกต่างกันอย่างมี
นัยสำคัญทางสถิติ และค่าความดันโลหิตตัวล่าง
ในช่วงสัปดาห์ที่ 2-4 ก็มีความแตกต่างกันอย่างมี
นัยสำคัญเช่นกัน ผลดังกล่าวสนับสนุนศักยภาพ
ของยาหอมเทพจิตรต่อระบบไหลเวียนเลือด
อย่างไรก็ตาม เนื่องจากผู้ป่วยได้รับยาหอมเทพจิตร
ร่วมกับ enalapril จึงไม่สามารถสรุปได้อย่าง
ชัดเจนว่าผลการเปลี่ยนแปลงความดันโลหิตเกิด
จากยาหอมเทพจิตรเพียงอย่างเดียว ดังนั้นการใช้
ยาหอมเทพจิตรจึงเป็นการรักษาเสริม มากกว่าการ
ใช้ยาหอมเทพจิตรเพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ ยา
หอมเทพจิตรยังมีหลักฐานเกี่ยวข้องกับระบบ
ประสาท โดยการศึกษาย้อนหลังของ Khongying
and Siriyong⁹ ในผู้ป่วยโรคนอนไม่หลับเรื้อรัง
พบว่า ยาหอมเทพจิตรเป็นหนึ่งในตำรับยาสมุนไพร
ที่นำมาใช้ในการดูแลผู้ป่วย และมีการประเมิน
คุณภาพการนอน ระดับความเครียด และภาวะ
ซึมเศร้าก่อนและหลังการรักษาเป็นระยะเวลา 1
เดือน ผลดังกล่าวจึงเป็นหลักฐานเบื้องต้นที่
สนับสนุนความเป็นไปได้ของผลต่อระบบประสาท
และภาวะผ่อนคลาย อย่างไรก็ตาม การศึกษา
ดังกล่าวเป็นการศึกษาแบบ ย้อนหลัง และไม่ได้
ออกแบบเพื่อพิสูจน์กลไกทางเภสัชวิทยาโดยตรง
จึงควรมีการศึกษาแบบ randomized controlled
trial เพื่อยืนยันผลดังกล่าว

ในส่วนของยาหอมนวโกฐ มีลักษณะเด่นจาก
ส่วนประกอบด้วยกลุ่มโกฐและเหียน รวมทั้ง
สมุนไพรรสเผ็ดร้อน เช่น ขิง ดีปลี เจริญมูลเพลิง
สะค้าน และข้าพหลู ซึ่งตามศาสตร์การแพทย์แผน
ไทยมีบทบาทสำคัญในการแก้ลม วิงเวียน
คลื่นเหียน และอาการที่สัมพันธ์กับการเสียสมดุล
ของลม เมื่อพิจารณาในมุมมองเภสัชวิทยา

สมุนไพรกลุ่มดังกล่าวมีสารน้ำมันหอมระเหยและสารฟีนอลิกหลายชนิด ซึ่งอาจเกี่ยวข้องกับการปรับการทำงานของระบบประสาทอัตโนมัติ การคลายกล้ามเนื้อเรียบ การลดการอักเสบ และการควบคุม oxidative stress กลไกเหล่านี้สามารถเชื่อมโยงเชิงสมมติฐานกับการบรรเทาอาการวิงเวียน คลื่นไส้ และความผิดปกติของการไหลเวียนได้ แต่ยังไม่ควรสรุปว่าเป็นกลไกเฉพาะของตำรับยาหอมนวโกฐจนกว่าจะมีการศึกษาของตำรับโดยตรง

เมื่อพิจารณาภาพรวมของทั้งสองตำรับพบว่าจุดร่วมสำคัญคือการมีศักยภาพในการเชื่อมโยงระหว่างระบบประสาทกับระบบไหลเวียนเลือด โดยเฉพาะผ่านระบบประสาทอัตโนมัติและการควบคุมความตึงตัวของหลอดเลือด ซึ่งอาจมีส่วนเกี่ยวข้องกับการใจสั่น หน้ามืด วิงเวียน และอาการคล้ายจะเป็นลมตามข้อบ่งชี้ของยาหอมหลักฐานจากการทบทวนงานวิจัยของ Chootip et al.³ พบว่าการศึกษายาหอมหลายตำรับรายงานทั้งฤทธิ์ vasodilation/vascular relaxation และการเปลี่ยนแปลง cerebral blood flow จึงเป็นข้อมูลที่ช่วยสนับสนุนสมมติฐานว่าฤทธิ์ต่อระบบไหลเวียนอาจเป็นองค์ประกอบหนึ่งของการออกฤทธิ์ของยาหอม อย่างไรก็ตาม ความสอดคล้องระหว่างศาสตร์การแพทย์แผนไทยกับเภสัชวิทยาเป็นความสอดคล้องในระดับแนวคิดและกลไกที่เป็นไปได้ ไม่ใช่การพิสูจน์ว่าแนวคิดที่มีความหมายเทียบเท่ากับระบบประสาทอัตโนมัติหรือระบบไหลเวียนเลือดโดยตรง การตีความดังกล่าวควรใช้เป็นกรอบในการสร้างสมมติฐานทางวิทยาศาสตร์มากกว่าการนำแนวคิดทั้งสองระบบมาแทนที่กัน นอกจากนี้การทบทวนวรรณกรรมยังชี้ให้เห็นข้อจำกัดสำคัญของงานวิจัยยาหอม ได้แก่ ความหลากหลายของสูตรยา ขนาดยา วิธีการให้ยา และการขาดข้อมูลด้านเภสัชจลนศาสตร์

(pharmacokinetics) และข้อมูลทางคลินิก (clinical efficacy) ที่เพียงพอ³ ดังนั้น การศึกษาต่อไปควรให้ความสำคัญกับการศึกษาตำรับ ยาหอมเทพจิตรและยาหอมนวโกฐโดยตรง มากกว่าการอนุมานจากสมุนไพรเดี่ยว โดยเฉพาะการศึกษาที่ประเมิน heart rate variability, blood pressure, cerebral blood flow, endothelial function และ ตัวบ่งชี้ oxidative stress รวมถึงการศึกษาทางคลินิกแบบ randomized controlled trial เพื่อยืนยันประสิทธิภาพ ความปลอดภัย และความสัมพันธ์ระหว่างกลไกทางเภสัชวิทยากับข้อบ่งชี้ตามศาสตร์การแพทย์แผนไทย

ข้อเสนอแนะ

ยาหอมเทพจิตรและยาหอมนวโกฐ เป็นตำรับยาที่มีองค์ประกอบทางพฤกษเคมีหลากหลาย และมีศักยภาพต่อทั้งระบบประสาทและระบบไหลเวียนเลือด โดยยาหอมเทพจิตรมีแนวโน้มเด่นด้านการส่งเสริมการผ่อนคลาย การปรับระบบประสาทอัตโนมัติ และการควบคุมการตึงตัวของหลอดเลือด ขณะที่ยาหอมนวโกฐมีแนวโน้มเกี่ยวข้องกับการปรับสมดุลของระบบประสาทอัตโนมัติ การไหลเวียนเลือด และการลดการอักเสบและ oxidative stress ผลการศึกษาทางคลินิกของยาหอมเทพจิตรยังสนับสนุนศักยภาพในการใช้เป็นการรักษาเสริมเพื่อควบคุมความดันโลหิต ขณะที่ข้อมูลด้านการนอนไม่หลับสนับสนุนความเป็นไปได้ของผลต่อระบบประสาท อย่างไรก็ตาม หลักฐานทางวิทยาศาสตร์ของตำรับยาโดยตรงยังมีจำกัด จึงจำเป็นต้องมีการศึกษาทางคลินิกและการศึกษากลไกเพิ่มเติมเพื่อยืนยันประสิทธิภาพและอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดเกี่ยวกับลมในศาสตร์การแพทย์แผนไทยกับกลไกทางสรีรวิทยาอย่างเป็นระบบ

เอกสารอ้างอิง

1. Namvises, N., Chansangsa, S., Hattapasu, J., & Nanta, K. (2023). A study on treatment guidelines of Lom disease in elderly according to Thai traditional medicine textbooks. *Journal of Graduate MCU KhonKaen Campus*, 10(2), 50–61.
2. คณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ. (2566). บัญชียาหลักแห่งชาติด้านสมุนไพร พ.ศ. 2566. กระทรวงสาธารณสุข.
3. Chootip, K., Cheenpracha, S., & others. (2017). Efficacy and safety of “Yahom” as a traditional Thai herbal therapy: A systematic review. *Journal of Ethnopharmacology*, 196, 110–123.
<https://doi.org/10.1016/j.jep.2016.12.002>
4. Inchan, A., Pathomwachaiwat, T., Bualeong, T., Tipratchadaporn, S., & Chootip, K. (2021). Anti-hypotensive effect of "Yahom Navakot" in rats with orthostatic hypotension. *Journal of traditional and complementary medicine*, 12(2), 180–189. <https://doi.org/10.1016/j.jtcme.2021.08.002>
5. Manok, K. K. N. F., & Winyupan, S. (2024). Evaluation of various starches as binders and properties for Ya-Hom Thepphachit tablet. *Journal of Applied Science and Emerging Technology*, 23(3), e254093.
<https://doi.org/10.14416/JASET.KMUTNB.2024.03.004>
6. คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. (2558). ยาหอม...มรดกทางภูมิปัญญาที่ได้รับการพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์. มหาวิทยาลัยมหิดล.
7. ตันกิจจานนท์, พ., & สุมาลี, อ. (2568). ตำรับยาหอมไทยในการรักษาโรคทางระบบประสาท ระบบหลอดเลือดและหัวใจ ระบบทางเดินอาหาร: การทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบ. *วารสารการวัด ประเมินผล สถิติ และการวิจัยทางสังคมศาสตร์*.
8. Tapcompill, T. ., Klumkool, S. ., & Charoonsrisawad, V. . (2022). C07. Effect of Aromatic Medicine (YA HOM TEP PRA CHIT) on Patients with Hypertension. *Journal of Health Science and Alternative Medicine*. retrieved from <https://he01.tci-thaijo.org/index.php/jhealthscialternmed/article/view/257744>
9. Khongying, S., & Siriyong, T. (2023). A retrospective study on efficacy of Thai herbal formulas for treating chronic insomnia in Phunphin Hospital, Surat Thani Province. *Journal of Thai Traditional and Alternative Medicine*, 21(2), 296–306.